

Kazus 2

O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 1997 yil 29 avgust 466-I-son qarori bilan tasdiqlangan “Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish” milliy dasturi mustaqil O‘zbekiston tarixida qabul qilingan normativ-huquqiy jihatdan jamiyatda huquqiy madaniyatni oshirishga qaratilgan dastlabki hujjatdir. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 9 yanvardagi PF–5618-son Farmoni bilan tasdiqlangan “Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish Konsepsiyasi” bu boradagi o‘zida zamonaviy yondashuvlarni qamrab olgan normativ-huquqiy hujjat hisoblanadi.

Aholining huquqiy bilimlarini oshirishga doir vazifalarga umumiy tus berilishi, ularni amalga oshirishning aniq ta’sirchan mexanizmini yaratish nuqtai nazaridan yuqorida keltirilgan ikki normativ-huquqiy hujjatni tahlil eting. Amaliy misollar yordamida fikringizni asoslang.

Ushbu vaziyatdan kelib chiqqan holda kazusda berilgan vaziyatni yoritish uchun quyidagi masalalarga e’tibor qaratamiz:

1. Jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirish

2. FUQARO, JAMIYAT VA DAVLATNING O‘ZARO MUNOSABATLARIDA
AHOLINING HUQUQIY MADANIYATI VA IJTIMOY FAOLLIGINI
YUKSALTIRISH

3. FUQAROLARNING HUQUQIY TA’LIMI VA HUQUQIY TARBIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH

4. DAVLAT ORGANLARI XODIMLARI, MANSABDOR SHAXSLAR VA
FUQAROLARNING HUQUQIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH

5. YURIDIK KADRLARNI TAYYORLASH, QAYTA TAYYORLASH VA
ULARNING MALAKASINI OSHIRISH

6. HUQUQIY MADANIYATNI YUKSALTIRISHNING ILMIY ASOSLARINI
TADQIQ ETISH

O'zbekiston demokratik huquqiy davlatni qurish va adolatli fuqarolik jamiyatini shakllantirish yo'lidan dadil borib, jahon hamjamiyatida mustahkam o'rin egallamokda. Barqarorlik va tartib, millatlararo totuvlik va fuqarolar ahilligi tufayli yosh davlatimiz ishonch va hurmatga sazovor bo'lmoqda.

Davlatimiz hayotida iqtisodiyot, siyosat, davlat qurilishi, huquqiy tizim va jamiyatni ma'naviy o'zgartirish sohasida keng ko'lamli islohotlar o'tkazilmoqda. O'tkazilayotgan islohotlarning qonuniy zamini yaratildi. Ijtimoiy-siyosiy hayotning huquqiy asoslari izchillik bilan mustahkamlanmoqda va takomillashtirilmoqda.

Vatanimizning rivojlanishi va islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan xalqning huquqiy ongi hamda huquqiy madaniyati darajasiga bog'likdir.

Bunda jamiyatda turli xil hayotiy jarayonlarga faol ta'sir ko'rsatuvchi, fuqarolarning, barcha ijtimoiy guruhlarining jipslashuviga ko'maklashuvchi, jamiyatning yaxlitligi hamda mustahkamlovchi omildir. Qonunni hurmat qilish huquqiy jamiyatning, siyosiy va huquqiy tizimlar samarali faoliyat ko'rsatishining asosiy talablaridan biri hisoblanadi.

Davlatimizda inson huquqlari va manfaatlarini ta'minlash, ijtimoiy hayotni demokratlashtirish uchun shart-sharoitlar yaratish va huquqiy davlat asoslarini shakllantirish zaruriyatidan kelib chiqqan holda ushbu Milliy dastur qabul qilinmoqda.

Milliy dasturning maqsadi aholining barcha qatlamlari huquqiy savodxonlikka erishishlari, yuksak darajadagi huquqiy ongga ega bo'lishlari hamda huquqiy bilimlarini kundalik hayotda qo'llay olishlari uchun huquqiy madaniyatni sha'lakllantirishning keng qamrovli muntazam tizimini yaratishdir.

Ushbu dasturning asosiy vazifalar quyidagilardan iborat:

huquqiy tizim va huquqiy tarbiya tizimini takomillashtirish;

barcha davlat organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolarning qonunga hamda huquqqa hurmat bilan munosabatda bo'lishiga erishish;

aholining huquqiy savodxonligini oshirish; fuqarolarning ijtimoiy-huquqiy faolligini ta'minlash.

Jamiyatdagi shaxslarning huquqiy madaniyatini oshirish bo'yicha davlat siyosatini muvaffaqiyatli amalga oshirish, bir tomondan, jamiyatning har bir a'zosi huquqiy bilimlarning muayyan darajasini o'zlashtirib olishi uchun zarur bo'lgan shart-sharoit yaratishni, ikkinchi tomondan — turli ijtimoiy guruhlarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda huquqiy maorifni tabaqalashtirishni nazarda tutadi.

Fuqarolarning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirishda kasaba uyushmalari, yoshlar va xotin-qizlar tashkilotlari muhim o'rin tutadi. Ular huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiyaning turli shakllaridan yanada samarali foydalanishlari, fuqarolarning ijtimoiy-huquqiy faolligini kuchaytirishga katta hissa qo'shishlari lozim.¹

Huquqiy tarbiyaning umumiyligi va huquqiy axborotning hamma uchun ochiqligi prinsipini ro'yobga chiqarishda fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, shu jumladan mahallalarning roli beqiyosdir. Ular aholining huquqiy madaniyatini shakllantirish va huquqiy ongini oshirishga bevosita hamda muttasil ta'sir ko'rsatishlari darkor.

Jamiyat va davlat fuqarolarning huquqiy savodxonligini yuksaltirishga, ularning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga yordam beradigan inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar, turli jamoatchilik harakatlari, huquqni muhofaza qiluvchi tashkilotlarning faoliyat yuritishiga ko'maklashadi.

Xalqni huquqiy ma'rifatli qilishda professional yuristlar va ularning birlashmalari munosib o'rin egallashlari lozim. Demokratik jamiyat yuqori malakali yuristlarga ehtiyoj sezadi. Ularning kasbiy fazilatlari va bilimlaridan foydalanish jamiyatning

¹O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi- T : "O'zbekiston", 2019

huquqiy madaniyati va huquqiy ongiga ulkan ijobiy ta'sir ko'rsatishga qodir. Huquqiy tarbiyani qo'llab-quvvatlash bo'yicha hukumatga qarashli bo'lmagan jamg'armaning tuzilishi jamiyatning huquqiy madaniyatini oshirish ishiga katta hissa qo'shishi mumkin.

Ommaviy axborot vositalari huquqiy bilimlar va huquqiy madaniyatni ommaga izchil tarqatishlari lozim. Ommaviy axborot vositalari ijtimoiy fikr va huquqiy madaniyatni shakllantiruvchi demokratik institutlar bo'lgani uchun ham ularning bu boradagi faoliyatini kuchaytirish zaruriyati borgan sari ko'proq sezilmoqda.²

Jamiyat va davlat ijtimoiy faol va qonunga itoatkor fuqarolarni tarbiyalashdan manfaatdordir. Davlat jamiyat madaniy hayotining tarkibiy qismi bo'lmish huquqiy madaniyat to'g'risida alohida g'amxo'rlik qiladi.

Huquqiy ta'limning maqsadi har bir kishiga amaliy faoliyatda zarur bo'ladigan huquqiy bilimlarni belgilangan davlat standartlaridan kam bo'lmagan hajmda olish imkoniyatini berishdan iboratdir.

Tarbiyaviy va o'quv ishlari shaxsning huquqiy ong darajasini inson, jamiyat, davlat manfaatlariga javob beradigan eng umumiy yuridik prinsiplar va normalarni anglab etishga qadar oshirishga yo'naltirilishi lozim.

Huquqiy ta'lim uzluksiz bo'lib, yoshlikdan boshlab berib borilishi lozim. Bolalar maktabgacha tarbiya muassasalaridayoq xulq-atvor qoidalaridan xabardor bo'lishi, ma'naviy va ba'zi huquqiy normalar to'g'risida boshlang'ich tushunchalar olishi, kelgusida o'quv davomida bu bilimlar kengaytirilishi va chuqurlashtirilishi, aniq ifodalangan huquqiy xususiyat kasb etishi zarur.

Huquqiy axborotdan barchaning erkin foydalana olishini ta'minlash, har kimga o'zining huquqiy bilimlarini oshirish uchun real sharoit yaratish fuqarolarga o'z huquqlari va erkinliklarini tegishli tarzda amalga oshirish, burchlarini bajarish, jamiyatning siyosiy hayotida ongli va faol ishtirok etish imkonini beradi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni-www.lex.uz

Huquqiy tarbiyaning o'tmishdan qolgan faqat bir tomonlama axborot berish — ma'rifatchilikka yo'naltirilganligini bartaraf etib, uni qonuniylikni mustahkamlash, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini muhofaza qilish vazifalari bilan uzviyrog bog'lash zarur.

Shuni muttasil nazarda tutish kerakki, huquqiy tarbiya insonlarni huquq, qonuniylik ruhida tarbiyalash, huquqiy ma'rifat, qonunga hamda huquqqa nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirish bilan cheklanib qolmay, balki shaxsning ijtimoiy-huquqiy faolligida, uning huquqiy madaniyatida o'zining tugal ifodasini topadi.

Aholining huquqiy tarbiyasi va ta'limini takomillashtirishga ta'lim va tarbiyaning hali foydalanilmagan mexanizmlarini yaratish, ulardan samarali foydalanish, tarbiya va ta'limning yangi shakllari va vositalarini joriy etish, moddiy-texnika negizini kuchaytirish yo'li bilan erishiladi.

Mamlakatda fuqarolik jamiyatini shakllantirish, siyosiy-huquqiy tizimni takomillashtirish sharoitlarida huquqiy madaniyatni yuksaltirishning yangi vositalari va usullarini joriy etish lozim.

Huquqiy madaniyatni shakllantirishning vosita va usullarini takomillashtirish maqsadida:

fuqarolar bilan olib boriladigan huquqiy ishlar saviyasini oshirish hamda huquqni muhofaza qiluvchi organlarning va o'quv yurtlarining kadrlar bilan etarli ta'minlanishiga erishish;

mansabdor shaxslarning huquqiy bilimi va huquqiy madaniyati darajasiga nisbatan alohida talablar ishlab chiqish kerak. Chunki ular qonunlarni qat'iy ijro etishga, huquqning so'zsiz amal qilishini ta'minlashga, huquqiy siyosatni shakllantirish va amalga oshirishga da'vat etilganlar.

Huquqiy bilimlarni davlat idoralarigina emas, balki jamoat birlashmalari tomonidan ham ommalashtirish jamiyatda huquqiy madaniyatni oshirishning yangi shakllari jumlasiga kiradi.

Yuridik o'quv yurtlari hamda huquq sohasida ilmiy muassasalari bo'lmagan shaharlarda va qishloq joylarda huquqiy ta'limni tashkil etishga alohida e'tibor berish lozim.

Huquqiy bilimlarni ommaviy axborot vositalari orqali targ'ib qilish tizimini takomillashtirish, barchaga mo'ljallangan yuridik adabiyotlarni nashr etish huquqiy madaniyatni oshirishga ko'maklashadi.³

Huquqni pisand qilmaslikka barham berish, aholining huquqiy madaniyatini oshirish huquqiy axborotdan foydalana olish imkoniyatini amalda ta'minlashni talab qiladi. Bu jihatdan qonunlarni va, ayniqsa, idoraviy normativ hujjatlarni o'z vaqtida nashr etish zarur. Adliya vazirligi tomonidan chiqarilayotgan «Vazirliklar, davlat qo'mitalari va idoralarning me'yoriy hujjatlari Axborotnomasi»ning tirajini ko'paytirish va unga erkin obuna bo'lishni ta'minlash lozim. Huquqning ayrim tarmoqlari bo'yicha, shuningdek aholining muayyan guruhlariga mo'ljallangan normativ hujjatlarning mavzuiy to'plamlarini nashr etish huquqiy axborotdan foydalana olishni ta'minlashga katta hissa bo'lur edi.

Zamonaviy axborot ta'minoti kompyuter texnologiyalaridan keng foydalanishni taqozo qiladi. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlarining ilmiy asoslangan yagona ma'lumotnoma tizimini ishlab chiqish va undan mushtariylarning bemaolol foydalana olishini ta'minlash zarur.

Aholining huquqiy savodxonligini ta'minlashda ommaviy axborot vositalari katta ahamiyatga ega. Ularning huquqiy mavzularga e'tiborini kuchaytirish, aholi o'rtasida ko'proq ko'tarilayotgan yuridik masalalarni davriy nashrlar sahifalarida, televideniye va radio eshittirishlarida tushuntirib berish borasidagi hissasini keskin oshirish zarur.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi PF-5618-sonli "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni-www.lex.uz

Turli toifadagi xodimlar malakasini oshirish tabaqalashtirilgan bo'lmog'i lozim. Avvalambor, insonning kasbiy tayyorgarligini oshirishga intilish kerak. Turli kasbdagilar o'z faoliyatlarida oqilona qo'llay oladigan tarzda huquqiy bilimga ega bo'lsinlar. Davlat organlari va ularning tarkibiy bo'linmalari rahbarlariga qo'yiladigan talablar va malaka tavsifnomalari, dastavval inson huquqlari va erkinliklariga oid huquqiy bilimlarning zarur darajasini nazarda tutishi kerak.

Ta'limning barcha bosqichlarini qamrab oladigan o'quv komplekslarini tashkil etish kadrlarni tayyorlash va ularni qayta tayyorlashni takomillashtirishning muhim vositasidir.

Aholiga huquqiy ta'lim berish va huquqiy tarbiya ishlarini tashkil etish sifatini oshirish, bo'lg'usi yuristlarda zarur ko'nikmalarni shakllantirish maqsadida yuridik oliy o'quv yurtlarining o'quv rejalarida huquqiy ma'rifatning ilmiy asoslari va uslubiyotlari kursi bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazishni nazarda tutish shart.

Tegishli mutaxassislar taqchilligi yuridik kadrlar tayyorlashni, binobarin, bir qator amaliy vazifalarni, shu jumladan bozor islohotlarini huquqiy ta'minlash bilan bog'liq vazifalarni hal etishni anchagina qiyinlashtiradi. Mutaxassislar taqchilligi sezilayotgan huquq sohalari bo'yicha ilmiy va pedagog kadrlar tayyorlashning ustuvor yo'nalishlarini belgilab olish zarur.

Huquqiy madaniyatning mohiyati, mazmuni, tarkibiy tuzilishi va namoyon bo'lishining falsafiy, ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va yuridik muammolarini tadqiq etish, uni shakllantirish va yanada yuksaltirish usullarini aniqlashga ilmiy izlanishlarning ustuvor yo'nalishi deb qaralmog'i lozim.

Shaxs umumiy va huquqiy madaniyatining o'zaro bog'liqligi; huquqiy madaniyat va huquqiy fe'l-atvor; ijtimoiy ongni shakllantirishda huquqning o'rni; huquqiy tarbiya va aholining ijtimoiy faolligi; huquqiy ongga ta'sir etish shakllari va usullari; huquqiy ongning psixologik jihatlari; huquqiy ongda ijtimoiy buzilish va salbiy o'zgarishlar; aholining turli qatlam va ijtimoiy guruhlarining huquqiy madaniyati kabi dolzarb muammolar bo'yicha ilmiy tadqiqotlar o'tkazilishi ayniqsa dolzarbdir.

Huquqiy madaniyat muammolarini tadqiq etishning sotsiologik negizini rivojlantirish, umuman jamiyatdagi huquqiy madaniyat va aholining turli qatlamlari huquqiy madaniyati holatining haqiqiy manzarasini aniqlash uchun so'rovlar o'tkazish va huquq, uning ijtimoiy qadri hamda tartibga soluvchanlik vazifasi to'g'risida jamoatchilik fikrini aniqlashning boshqa usullarini qo'llanish zarur.

Huquqiy madaniyatni shakllantirishning pedagogik muammolarini tadqiq etishga alohida e'tibor qaratilmog'i lozim. Xalq ta'limi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirliklari manfaatdor tashkilotlarning ishtirokida yoshlarni huquqiy tarbiyalashning ilmiy asoslangan uslubiyotini ishlab chiqishlari kerak. ⁴

Xulosa

Kazusdagi ma'lumotlardan kelib chiqqan holda xulosa qilish mumkinki demokratik huquqiy davlat qurishda aholining huquqiy madaniyati muhim omil hisoblanadi. Aholining huquqiy madaniyatini oshirishda davlat organlari, jamoat birlashmalari fuqarolar bilan birgalikda faoliyat olib borishlari lozim, so'ngi paytlarda jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlashda fuqarolarning huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirishga e'tibor berilmoqda. Davlat fuqarolarning huquqiy ongini rivojlantirish maqsadida bir qancha qonun va qarorlarni qabul qilib jamiyat hayotiga tatbiq etyapti.

⁴. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 22-martdagi 240-sonli "“Huquqiy targ'ibot ishlari a'lochisi” ko'krak nishoni to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi qarori-www.lex.uz

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi- T :”O'zbekiston”, 2019
- 2.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni-www.lex.uz
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 9-yanvardagi PF-5618-sonli “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida”gi Farmoni-www.lex.uz
- 4.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 22-martdagi 240-sonli ““Huquqiy targ'ibot ishlari a'lochisi” ko'krak nishoni to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi qarori-www.lex.uz